

LUNDBY GAMLA PRÄSTGÅRD, VIBY

Viby socken, Hallsbergs kommun, Närke

Farstun i Viby gamla prästgård 2009.

Antikvarisk utredning och dokumentation

Estrid Esbjörnson
antikvarisk konsult

INNEHÅLL

INLEDNING	3
BESKRIVNING AV PRÄSTGÅRDSMILJÖN I VIBY	3
VIBY PRÄSTGÅRDS HISTORIA	4
BESKRIVNING AV LUNDBY GAMLA PRÄSTGÅRD	7
- Allmänt	7
- Exteriör	7
o Allmänt	7
o Nuvarande tillstånd	7
- Interiör	8
o Allmänt	8
o Nuvarande tillstånd	9
VAD BERÄTTAR HUSET FÖR HISTORIA?	10
- Allmänt	10
- Exteriör	10
- Interiör	12
- Källaren	16
GENERELLA SYNPUNKTER INFÖR EN RENOVERING	17
SLUTORD	17
KÄLLOR OCH LITTERATUR	18
BILAGOR, Rumsbeskrivning	19
- Exteriör	20
- Farstu	23
- Nordöstra - blå - rummet	24
- Sydöstra rummet	27
- Salen	29
- Sydvästra rummet, pigkammaren	32
- Köket	34
- Östra gavelrummet, på vinden	36
- Västra gavelrummet, på vinden	38
- Vinden och fyra skrubbar	40
- Källaren	41

2009-11-27

INLEDNING

Denna antikvariska utredning och dokumentation av Lundby gamla prästgård i Viby har utförts senhösten 2009 på uppdrag av kyrkoherde Benjamin Lundqvist, Viby församling. Utredningen är ett led i arbetet att få till stånd ett byggnadsvårdsläger i Svenska byggnadsvårdsföreningens regi för att på detta sätt utföra erforderliga renoveringsarbeten på byggnaden.

Parallellt – men efter gemensamma diskussioner – har ett renoveringsprogram utarbetats av Leif Göthberg, byggnadsingenjör, Arkitektur & Byggnadsvård 2009-11-27.

Detaljstudier av olika byggnadsdetaljer, färglager o.dyl. får anstå till en tidpunkt, då renoveringsplaneringen kommit längre. Det var svårt att vid besiktningstillfället – en grå novemberdag (2009-11-09) – få tillräckligt bra dagsljus för en fullgod fotodokumentation. Fotograferingen försvårades också av de många tillfälligt inställda föremålen i byggnaden.

Rapporten är utformad så att efter en generell beskrivning av Lundby Prästgård och dess historia följer en övergripande beskrivning av Lundby gamla prästgård samt en analys av dess förändringar. Därefter följer som bilagor en mera detaljerad beskrivning av exteriören och de olika rummen, redovisade på en "blankett" för varje aktuellt utrymme. Förutom de rent beskrivande texterna finns här även punkterna *Antikvarisk bedömning* och *Förslag till åtgärder*.

Utredningen har möjliggjorts med hjälp av ett byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen (75% av kostnaden).

BESKRIVNING AV PRÄSTGÅRDSMILJÖN I VIBY

Prästgårdsmiljön i Viby hör till de värdefullare i Örebro län, inte minst i Närke. Prästgården, som går under namnet Lundby Prästgård, ligger inom ett större område av riksintresse för såväl kulturmiljö- som naturvården i Västernärke, det s.k. drumlinlandskapet.

Viby kyrka är belägen ett par kilometer nordost om prästgården. I miljön kring kyrkan finns andra byggnader som hör det kyrkliga kulturarvet till, om än numera med nya funktioner; sockenmagasin, lärarbostad, skola (nu församlingshem och expeditiionslokaler), klockargård och ålderdomshem.

Lundby Prästgården är högt belägen på en rullstensås, som löper i nord-sydlig riktning nära Vibysjöns västra strand. Nedanförl – dvs öster om – löper landsvägen mellan Fjugesta och Vretstorp. En äldre grusväg uppe på åsen leder norrifrån till prästgården. Prästgårdstomten är relativt kraftigt sluttande, framför allt mot landsvägen österut och mot ett arrendatorsboställe söderut.

Lundby Prästgård har en för prästgårdar traditionell utformning med en mangårdsbyggnad, omgiven av två flyglar. Dominerande i miljön är huvudbyggnaden, vilken är faluröd och uppförd i 2 våningar. Den flankeras i sin tur av två flygelbyggnader; till vänster den gamla Lundby Prästgård – det är denna byggnad som nu är föremål för den aktuella undersökningen – och till höger en förrådslänga, bestående av två hopbyggda timrade byggnader. Gårdsplanen mellan byggnaderna är grusad med en gräsrundel i mitten. Runt prästgården har det tidigare funnits en parkliknande trädgård.

Söder om själva Lundby Prästgård ligger andra byggnader, som även de hör det kyrkliga kulturarvet till. Det är arrendatorsbostället med flera olika byggnader, som fortfarande är i kyrkans ägo (Strängnäs stifts egendomsnämnd). Bostadshuset där är uppfört 1925

Norr om den nuvarande prästgårdsmiljön låg tidigare prästgårdens ekonomibyggnader. Dessa byggnader finns inte längre kvar utan har försvunnit efter hand som arrendatorsbostället tog över prästgårdens jordbruk.

VIBY PRÄSTGÅRDS HISTORIA

Viby prästgårds historia är inte utforskad i detalj. Prästgården, som ju går under namnet Lundby prästgård, har legat på denna plats sedan 1500-talet. Då tillbyttes denna fastighet mot Trystorp i Tångeråsa¹. Den förste kyrkoherden som bodde på Lundby var Jacobus Nicolai. Han var verksam under slutet av 1500-talet, eftersom han bevistade kyrkomöten 1587, 1588 och 1593².

Prästgården var uppdelad i en mangårdsdel och en fägårdsdel, vilket förr var vanligt såväl på prästgårdar som på bondgårdar i Mellansverige. Denna uppdelning framgår också av en synehandling från 1690-talet³. Ännu år 1927, då Nordiska museet utförde en inventering av prästgårdar i Sverige, fanns denna indelning kvar. Då låg norr om den nuvarande prästgårdsmiljön prästgårdens ekonomibyggnader, som här bildade en gårdsfyrkant. Då fanns fortfarande en stallbyggnad, en länga med vedbodar och redskapsbodar samt ett får- och svinhus kvar medan ett stall och en ladugårdslänga då redan rivits (okänt för undertecknad när dessa olika hus revs)⁴.

Den manbyggnad, som under lång tid användes som bostadshus för socknens präst, var den byggnad som idag kallas *Lundby gamla prästgård*, dvs den byggnad nu är aktuell för undersökningen. Byggnaden brann 1720 men det är okänt hur pass omfattande branden var. Man vet bara att vissa kyrkoarkivalier då brann upp⁵.

En omfattande brand inträffade 1793, då prästgården brann ner och kyrkböcker förstördes⁶. Kyrkoherde Magnus Johannis Engzelius, som 1749 utnämns till kyrkoherde i Viby, drabbades av branden. När han som 90-årig dog 1794 var han "utan tak över huvudet"⁷. Det var under hans tid som den stora ombyggnaden av Viby kyrka företogs. Enligt en sentida

¹ Vibyboken s. 121

² Vibyboken s. 121.

³ Riksarkivet

⁴ Nordiska museets prästgårdsinventering 1927

⁵ Till Nerkes-stacken s. 8-9.

⁶ Till Nerkes-stacken s. 8-9

⁷ Vibyboken s. 123-124

sarkastisk anmärkning var prästgårdens brand ett alltför ringa straff för att han "förstörde Viby gamla medeltidskyrka"⁸.

Lundby gamla prästgård 2009.

Denna nedbrunna prästgårdsbyggnad har förmodligen varit smalare än den nuvarande byggnaden. Under det nuvarande husets mittparti finns en mindre källare, som kan vara kvar från denna äldre byggnad. Det finns brandskadade stockar i bjälklaget som tyder på detta. Dessutom är källaren murad på ett sätt som visar att den kan ha uppförts under en smalare byggnad (se utförligare redogörelse längre fram i texten samt Rumsbeskrivningar/källaren).

Prästgården byggdes förmodligen upp snart efter branden. På en av timmerstockarna i västra gavelrummet på vinden står året 1794 skrivet med sirliga 1700-talsbokstäver, vilket visar att byggnaden förmodligen återuppfördes vid denna tidpunkt.

Denna inskription med året 1794 finns på en av väggarna i ett av gavelrummen på vinden. Det visar att Lundby gamla prästgård kan vara återuppförd detta år efter branden 1793.

Denna byggnad förlorade sin funktion som bostad för kyrkoherden i och med att en större mangårdsbyggnad uppfördes under senare delen av 1820-talet, dvs den nuvarande

⁸ Vibyboken s. 124

prästgårdsbyggnaden *Lundby prästgård*. Det var under kyrkoherde Nils Kellströms tid (kyrkoherde 1825-32). En kort tid efter det att han tillträtt 1825 kom det på sockenstämman upp ett sannolikt ganska oväntat förslag om nybyggnad av prästgården. Den befintliga prästgården måste då ha varit i ganska gott skick, eftersom den återuppförts endast 30 år tidigare⁹. Kanske Kellström ville ha en större och mera ståndsmässig bostad?

Sockenstämman godkände Kellströms förslag om uppförande av en ny byggnad i rät vinkel mot det gamla huset i två fulla våningsplan samt en stor vind. Den nye kyrkoherden tillhandahöll ritning och erbjöd sig att lindra församlingens kostnader genom att på egen bekostnad inreda den övre våningen samt att köpa den gamla byggnaden. Dessa kostnader belastade länge nytillträdande kyrkoherdar, som fick lösa ut sina företrädare¹⁰.

Lundby nuvarande prästgård

Felaktigt har det på många håll påståtts att den nuvarande stora prästgårdsbyggnaden först uppfördes i en våning i början av 1800-talet men efter ett par decennier påbyggdes med en andra våning. Prosten G W Gumælius' namn har härvidlag nämnts, men detta stämmer inte. (Gumælius är den mest kände kyrkoherden i Viby.) Studier av kyrkans sockenstämmo-protokoll år 1825 har visat att hela byggnaden uppfördes på en gång av kyrkoherde Kellström men att han själv betalade inredningen av övervåningen¹¹.

Sedan den nya prästgården uppförts kom *Lundby gamla prästgård* att användas som arrendatorsbostad fram till 1925, då ett nytt separat bostadshus för arrendatorn byggts söder om prästgårdsmiljön. Här hade redan 1911 några ekonomibyggnader uppförts¹².

⁹ Vibyboken s. 124 samt Prosten Gustaf Wilhelm Gumælius, en levnadsteckning (manus, utgives 2010).

¹⁰ Prosten Gustaf Wilhelm Gumælius, en levnadsteckning (manus, utgives 2010).

¹¹ Muntlig uppgift 2009-11-09 av kyrkorådets ordförande, f. stadsarkivarien Ann-Marie Lenander, Östansjö

¹² Prästgårdsinventering i Örebro län 1974

Därefter har Lundby gamla prästgård använts mera sporadiskt för lite olika verksamheter. Bl.a. har det bedrivits konfirmationsundervisning där. 1945 fanns det planer på att flytta byggnaden till en plats nära Viby kyrka för att där användas som församlingshus och ungdomsgård men det avstyrktes av de antikvariska myndigheterna. Under 1940- och 50-talen vistades konstnär Karl Evin från Lettland i byggnaden. År 2002 undersöktes möjligheterna att bygga om byggnaden till pastorsexpedition men på befintlig plats, en utredning som utfördes av Leif Göthberg. Detta skedde i stället i gamla skolan vid kyrkan. Numera används Lundby gamla prästgård huvudsakligen som förråd.

I samband med kyrkoreformen 2000 fick församlingen lagfart på prästgården, som då formellt avstyckades från hela fastigheten Lundby 1:1, förvaltat av egendomsnämnden i Strängnäs stift¹³.

BESKRIVNING AV LUNDBY GAMLA PRÄSTGÅRD

Allmänt

Lundby gamla prästgård utgör således en flygelbyggnad till det nuvarande boningshuset på Lundby Prästgård. Gamla prästgården är orienterad i öst-västlig riktning och belägen på mark, som sluttar kraftigt på baksidan och vid bortre gaveln, dvs åt söder respektive öster. Framför byggnaden ligger den grusade gårdsplanen, som vid byggnadens bortre gavel, dvs den östra, är uppbyggd så att en plan yta bildas. I övrigt omges huset av gräs, som är kortklippt vid gaveln mot huvudbyggnaden men i övrigt mera vildvuxet.

Mot gårdsplanen växer vid ena hörnet – det nordvästra, mot huvudbyggnaden till – en större buske. I sluttningen på baksidan – mot söder – finns längs med hela grunden ett kraftigt snår med snabbväxande buskar, som trots att de röjs då och då snart kommer tillbaka. I gräset vid gaveln mot landsvägen finns också en del vildvuxen växtlighet.

Exteriör

Allmänt

Lundby gamla prästgård är uppförd i 1½ våning av timmer med knutarna intakta. Fasaderna är klädda med locklistpanel och faluröda. Taket är täckt av röda betongtegelpannor. Ingångsdörren är belägen mitt på norra långsidan, dvs mot gårdsplanen, och utgörs av en äldre pardörr med överljusfönster. Fönstren är vitmålade och av något olika ålder. Huvudsakligen utgörs de av sexdelade tvålufts-fönster men även några fönster med 12 rutor i två lufter. Under takfoten sitter på långsidorna små, fyrkantiga fönster. På grund av den sluttande terrängen har byggnaden på baksidan – mot söder alltså – och i viss mån även på gavlarna en mycket hög stengrund

Nuvarande tillstånd

Exteriört har inte byggnaden genomgått några andra större förändringar än att det tidigare lertegeltaket bytts ut mot det nuvarande betongtegeltaket, att skorstenarna getts en modernare utformning samt att det satts in tre fönster bredvid varandra i salen mitt på byggnadens baksida.

¹³ Viby kyrkoarkiv, diarium 2000.

Lundby gamla prästgård från landsvägen. På baksidan syns de tre fönstren i salen.

Utvändigt är byggnaden generellt i förhållandevis gott skick med ett undantag; grunden håller på att "kalva" markant på baksidan. Fönstren är också i behov av åtgärder, i synnerhet på byggnadens baksida och gavlar. Även dessa fasader behöver åtgärdas, främst rödfärgning efter vissa panelkompletteringar. Byggnadens framsida ser ut att vara i bättre skick.

Den manshöga grunden på byggnadens baksida håller på att rasa.

Ett av fönstren med 1800-talsbeslag, här på östra gaveln. Fönstren är allmänt i stort behov av åtgärder.

Interiör

Allmänt

Byggnaden har på bottenvåningen en traditionell sexdelad plan med farstu innanför ytterdörren, två gavelrum på ena sidan, ett gavelrum och kök på den andra sidan samt en stor sal mitt fram.

I farstun finns en rundad inklädd trappa, som leder upp till vinden. På vardera vindsgaveln finns ett gavelrum med en oinredd skrubb på vardera sidan, dvs inalles fyra skrubbar. Det stora vindsutrymmet i övrigt är oinrett.

Under trappan i farstun finns en källarnedgång med en stentrappa, som leder till en källare under byggnadens mittparti. Källarutrymmet är murat av sten med tunnvalv av sten. Utrymmet är indelat i två rum med en tegelvägg.

Farstun med köket rakt fram, ytterdörr och trappa till vinden till höger.

Trappa med till vänster murad vägg mot källaren och till höger kallmurad vägg mot gårdsplanen.

Nuvarande tillstånd

Byggnaden saknar i princip helt moderniteter. Ett äldre elsystem är indraget men det fungerar inte längre. Nya elledningar är visserligen indragna i farstun men endast där.

Uppvärmning har skett med kakelugnar. Endast fyra av dem står på plats – två på bottenvåningen och två på vindsvåningen – men de torde inte vara eldningsbara. Två kakelugnar har tagits ner de sista åren på grund av rasrisk och de förvaras nu i kartonger i respektive rum. Centralvärme har aldrig dragits in. Således finns det nu inte något fungerade värmesystem.

Huset har värmts upp med kakelugnar. Två av dem är nerplockade av rasrisk och förvaras i kartonger.

Vatten är heller inte indraget. Några bekvämligheter i övrigt har aldrig funnits.

Att byggnaden stått mer eller mindre oanvänd under de senaste decennierna har lett till de olika skador, som visar sig i de olika rummen; nertagna kakelugnar, delvis nerrivna tapeter, vattenskadade i papptaken, flagnande limfärg i taken, omålade fönster med vattenskadade karmar och fönsterbänkar, skadade målningsskikt på fönster, dörrar och bröstpanel, trasiga elledningar m.m. Samtidigt har detta inneburit att byggnaden bevarat sin äldre, förhållandevis orörda karaktär.

På bottenvåningen var vid besiktningstillfället olika föremål inställda, bl.a. en halvgammal köksinredning, pingisbord, enstaka möbler av olika ålder, nerpackade kakelugnar, innanfönster, delar till en orgel o.dyl.

Att byggnaden stått mer eller mindre oanvänd under de senaste decennierna har lett till de olika skador, som visar sig i de olika rummen som t.ex. skadade och nerrivna tapeter, t.v. i salen och t.h. i trappan till vinden.

VAD BERÄTTAR HUSET FÖR HISTORIA?

Allmänt

Lundby gamla prästgård har en traditionell utformning med sin timmerstomme, sin faluröda panel, sina vitmålade snickerier och sin 6-delade plan. Även om vissa omdaningar skett – utvändigt t.ex. byte av lertegel mot betongtegel och invändigt t.ex. förnyelse av tapeter - är byggnaden förhållandevis orörd och avspeglar en äldre tids byggnadsskick. Men naturligtvis har det skett en del förändringar under byggnadens 200-åriga historia.

Exteriör

Om byggnadens *timmerstomme* från början varit klädd med panel eller haft timret synligt vet man inte. *Taket* har, som nämnts, tidigare varit täckt av lertegel men är sedan något decennium tillbaka täckt med betongtegelpannor, ett material som speglar vår tids rationella byggande.

Fönstren är av lite olika typ och ålder. De flesta fönsterbeslagen är från 1800-talet men det finns också några beslag av 1700-tals- och 1900-talstyp. Ett par av de små vindsfönstren är blyspröjsade och försedda med stormjärn, vilket gör att de ser ålderdomliga ut.

De flesta fönstren idag är sexdelade tvålufts-fönster. Det västra gavelrummet på vinden har däremot 12 rutor i två lufter och mittpost av 1700-talstyp, även om fönsterbågarna är betydligt yngre. Ett målat blindfönster på ena gaveln är också av denna typ med 16 "rutor". Kan fönstren från början ha varit smårutiga, alltså med 12 eller 16 rutor i två lufter, och efter hand bytts ut till de nuvarande sexdelade tvålufts-fönstren med sina 1800-talsbeslag?

Ett målat blindfönster med 16 små rutor på östra gaveln. Har byggnaden från början haft fönster med dylika smårutor, vilka senare bytts ut mot de nuvarande fönstren med 1800-talsbeslag?

De tre fönstren i salen är senare tillkomna. När man gjort denna fönsterförändring och ersatt två fönster med tre, som sitter bredvid varandra, är obekant men fönstren har 1800-talsbeslag. Fönsterkarmarna och fönsterfodren här har en något annorlunda utformning än de övriga fönstren på bottenvåningen. Kan denna förändring ha skett för att få bättre ljus i samband med att man använde byggnaden för konfirmationsundervisning efter 1925? I så fall har man återanvänt äldre fönsterbeslag/fönster. Eller kan det ha skett redan tidigare under arrendatorstiden? Ett av fönstren, pigkammarens, är säkerligen från 1900-talet.

I vilken utsträckning fönstren varit försedda med innanfönster har inte undersökts. Det står innanfönster på olika håll i byggnaden. Fönstren i salen och i sydvästra rummet, pigkammaren, är i varje fall ursprungligen avsedda för innanfönster.

Grunden är på baksidan påfallande hög. Beror detta på att man breddat en ursprunglig, mindre prästgårdsbyggnad efter branden 1793, och då som en följd av den sluttande marken fått denna höga grund? Grunden och grundstenarna är av lite olika karaktär och utseende, varav några är mycket stora och delvis består av sprängsten. Grunden håller nu på att rasa ut, särskilt i mitt-partiet med de stora stenarna. Att döma av åtgärder vid golvlisten inne i salen har det uppenbarligen under en längre tid varit problem med att grunden hållit på att rasa. Kan grunden delvis vara omgjord redan tidigare?

Grunden kan förr delvis ha varit putsad, åtminstone att döma av gulvita och rosa bruks- och färgrester på några av grundstenarna.

Rosa och gulvita bruks- och färgspår på grunden, vilket visar att grunden tidigare delvis kan ha varit putsad.

Interiör

Även om även interiören är förhållandevis intakt skvallrar även här olika detaljer om olika förändringar och moderniseringar genom decennierna.

En ovanlig datering av byggnaden finns på en av timmerväggarna i det ena vindsgavelrummet, där tapeten rivits ner på ett mindre parti. Här syns året 1794, prydligt skrivet med 1700-talssiffror i vit färg. Det är lite förvånande att tapeten råkat rivas ner just här.

Rumsindelningen är intakt från byggnadstiden, så även den *bröstpanel* som finns i alla rum utom köket och det ena vindsgavelrummet.

De flesta rum har en ursprunglig bröstpanel, här sydöstra rummet.

Även *dörrarna* måste vara mer eller mindre ursprungliga, även om de är av två typer. Dörrarna till köket och de två vindsgavelrummen har en spegelindelning med fyra fyllningar – de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala – samt stora utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag av 1600-talstyp. Även de övriga dörrarna är av äldre typ, 1700-talet, med tre fyllningar av olika storlek och med gångjärn av 1700-talstyp. Alla dörrar har kammarlås.

De två typer av dörrar som förekommer i huset, t.v. i "blå" rummet och t.h. på vinden.

Endast en dörr har lite annorlunda utseende, dörren mellan salen och sydöstra rummet. Även denna dörr har tre fyllningar men med smalare lister. Däremot är dörrfodret av en annan, yngre typ. Betyder detta bara att dörren är omgjord? Eller kan dörröppningen vara upptagen senare?

Taken har från början varit limfärgade brädtak men i flera av rummen har man senare spänt vitmålade papptak. Papptaken finns kvar i två rum men är nerrivna i ytterligare två.

När *papptaken* kan ha spänts visar en intressant blyertsinskriftion på takbräderna under det nerrivna papptaket i östra vindsgavelrummet. Där framgår det att taket var spänt av fanjunkare, tillika åldermannen W Söderberg, år 1850. Detta får man säga är förhållandevis tidigt. Dessutom är det i ett av vindsrummen, där byggnadens äldsta kakelugn finns. Tyder det på att detta rum använts för något speciellt? Eller är bara kakelugnen återanvänd?

Anteckning i taket i östra vindsgavelrummet att papptaket spändes år 1850.

Golven utgörs av brädgolv. Några golv kan vara inlagda senare, eftersom de har smalare dimensioner eller är förhöjda, förmodligen som en följd av isoleringsåtgärder. Det gäller farstun, köket och sydvästra rummet, dvs pigkammaren. Det är väl dessa rum som brukats flitigast. Golvbräderna är orienterade åt olika håll i olika rum.

Golven är idag skurgolv men har i två av rummen – salen och sydöstra rummet – under någon period varit målade rödbruna att döma av kvarvarande färgrester.

Idag är golven skurgolv men i två rum – salen och sydöstra rummet – finns rester kvar i hörnen, som visar att golven varit målade rödbruna.

Byggnaden har värmts upp med hjälp av *kakelugnar*, sammanlagt sex stycken. Endast fyra av kakelugnarna står på plats medan två av är nerplockade av rasrisk. En av kakelugnarna är av 1700-talstyp och den står i ena vindsgavelrummet. De övriga tre är av senempiretyp och kan vara från 1800-talets mitt eller senare del. Hur de två nerplockade kakelugnarna ser ut är obekant för undertecknad. Frånsett den äldsta kakelugnen måste detta betyda att eldstäderna moderniserats någon gång under 1800-talets senare del. Vad fanns innan?

Två av de ursprungligen sex kakelugnarna i byggnaden, varav två är nerplockade. Kakelugnen t.v. står i östra vindsgavelrummet och är av 1700-talstyp, kakelugnen t.h. står i salen och är från 1800-talets mitt eller senare del.

Väggfasta skåp har byggts in sekundärt i vår utrymme. Dels är det i farstun, där två skåp flankerar dörren in till salen. Dels är det i nordöstra – blå – rummet, där ett skåp byggts till vänster innanför dörren. I båda fallen har skåpen tapetserats för att smälta in i rummen men inne i skåpen syns rester av äldre tapeter.

Väggarna i rummen har varit täckta av **tapeter**. I revor i de kvarvarande tapeterna ser man att det finns olika tapetlager, så man har tapetserat om med jämna mellanrum. Det finns spår av lumpapp, enfärgade väggfält, möjligen handtryckta tapeter samt olika mönstrade tapeter från 1800-talet och 1900-talet. I farstun finns rester av den äldsta väggbehandlingen med en kimröksblå tapet av lumpapp, som kan ha varit stänkmålad.

Den senaste tapetseringen måste ha skett sedan byggnaden elektrifierades, eftersom alla äldre elledningar är utanpåliggande och de är täckta med tapeter. När elströmmen kom till just Viby känner jag inte till men ofta installerades elektriciteten under åren kring 1920. Detta skulle i så fall betyda att de tapeter som nu syns i byggnaden har tillkommit efter 1920-talet.

Övertapetserad elledning samt taklist i salen.

En av de äldre tapeterna i byggnaden, här inuti ett skåp i "blå" rummet.

I det nordöstra rummet finns en intakt, kraftig blå, blommönstrad tapet, som även den är klistrad över elledningarna. Dessutom finns den utanpå ett väggskåp, som inte finns med på den uppmätning som Nordiska museet upprättade vid sin prästgårdsinventering 1927. Det skulle i så fall kunna betyda att såväl skåpet som tapeten har tillkommit efter 1927. (Å andra sidan borde arrendatorn ha flyttat ut 1925 i samband med att det nya bostadshuset uppfördes och då borde behovet av ett skåp ha minskat.)

I det nordöstra – "blå" – rummet finns en välbevarad blå tapet, en s.k. gobelängtapet, som kan vara från 1920-talet. Den bör endast lagas försiktigt.

I tre av rummen – salen, pigkammaren och delvis farstun – finns lågmälda tapeter i en beige färgton, som stilmässigt pekar mot 1920- och 30-talen.

Beige tapet, kanske från 1920- eller 30-talet, i ett hörn vid taket i farstun.

Under flagnande färgskikt syns i många rum en blå färg, som här på bröstpanelen i pigkammaren.

Snickerierna – dvs bröstpanel, dörrar, fönster och alla foder – är målade i olika ljusa grå, vita eller gulaktiga färger. Genomgående i nästan alla rum på bottenvåningen är att under de nuvarande färgerna lyser det genom en **blå, underliggande färg**, som är svagare i några rum men kraftigare i andra som salen och pigkammaren. I sydöstra rummet är det i stället en grå färg som lyser igenom.

Köket har moderniserats under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Man har förmodligen först satt in en järnspis i det stora eldstads- och bakugnskomplexet och senare klätt väggar och tak med pärlspontpanel. Därefter har inga moderniseringar skett.

Källaren

Källaren under byggnadens mittparti kan vara kvar från den prästgårdsbyggnad, som brann ner 1793. Det finns brandskadat timmer i golvbjälklaget och muren vid trappan ner till källaren är utformad så att man får ett intryck av att källaren varit uppförd till en annan – och smalare – byggnad än den som nu står på plats.

Det yttre källarutrymmet med sitt tunnvalvda tak av sten, som är mycket mörkt. Har det varit utsatt för brand eller brandrök?

GENERELLA SYNPUNKTER INFÖR EN RENOVERING

Givetvis måste i första hand sådana åtgärder vidtags som är ägnade att skydda och säkra byggnaden mot skador som väder och vind orsakar. *Utvändigt* gäller det t.ex. reparation och målning av fönster, reparation av grunden, smärre skador i panelen, utvändig rödfärgning samt målning av övriga snickerier.

Invändigt beror åtgärderna i viss mån på vad byggnaden ska användas till. Om den inte ska användas som reguljär bostad eller liknande utan mer för tillfälligt boende eller som samlingslokal o.dyl. kan insatserna göras mera begränsade.

Interiören uppvisar olika "årsringar" med olika grad av skador, slitage och – med ett annat ord – patina. Ju större och mer genomgripande förändringar som görs, desto mer påverkas det kulturhistoriska värdet. Å andra sidan är det viktigt att byggnaden sätts i stånd på ett sådant sätt att den kan användas, eftersom ett brukande av en byggnad i de flesta fall är ett av de bästa skydden för dess fortbestånd.

De förslag till åtgärder som föreslås för de olika rummen kan ses som ett minimum av insatser.

SLUTORD

Lundby prästgård är kulturhistoriskt mycket värdefull med sina äldre byggnader och sitt imposanta läge i terrängen. Prästgårdsmiljön ligger inom ett större område av riksintresse för såväl kulturmiljö- som naturvården med flertusenårig historia.

Den nuvarande mangårdsbyggnaden hör till de ståtligaste i Närke. Den gamla prästgårdsbyggnaden – Lundby gamla prästgård – har på grund av sin ålder och sitt förhållandevis orörda skick högt kulturhistoriskt värde. Det är därför angeläget att byggnaden får genomgå en nödvändig och varsam renovering. Bristande underhåll kan riskera den värdefulla byggnadens fortbestånd. Arbetet med att få till stånd ett byggnadsvårdsläger är därför mycket angeläget.

Estrid Esbjörnson
Antikvarisk konsult

KÄLLOR och LITTERATUR

Källor

Nordiska museets prästgårdsinventering 1927. Kopia i Örebro läns museum arkiv.
 Prästgårdsinventering i Örebro län 1974. Örebro läns museums arkiv.
 Skrivelser och tidningsklipp ang. Lundby prästgård. Örebro läns museums arkiv.
 Skyddsföreskrifter för kulturhistoriskt värdefulla prästgårdar 1995-09-14, Strängnäs stift.
 Örebro läns museum.

Synehandling i en volym med syner på statens byggnader i Örebro län. Riksarkivet.

Muntlig uppgift 2009-11-09 av kyrkorådets ordförande, f. stadsarkivarien Ann-Marie Lenander, Östansjö.

Litteratur

Broström, Ingela och Stavenow-Hidemark, Elisabet, *Tapetboken. Papperstapeten i Sverige*. 2004.
 Cramér, Margareta, *Den verkliga kakelugnen. Fabrikstillverkade kakelugnar i Stockholm 1846-1926*. 1991.
 Edlund, Lennart, Om prästgårdar i Örebro län. *Från bergslag och bondebygd 1974*. 1974.
 Jäderlund, Ivan, *Till Nerkes-stacken. Några strån från Viby*. 1914.
 Lenander, Anne-Marie och Svärd, Björn, *Prosten Gustaf Wilhelm Gumælius, en levnads-teckning* (manus, publiceras 2010).
 Tunander, Britt, *Svenska kakelugnar*. 1999.
 Viberud, Börje, *Vibyboken, Viby och Tångeråsa socknars historia, natur och kultur*. 1961.

BILAGOR

Rumsbeskrivningar

EXTERIÖR

- **Tak**
 - Röda tvåkupiga betongtegelpannor, som vilar på åsar. Svartmålade vindskivor.
- **Skorstenar**
 - 2 skorstenar av tegel med modernare utformning.
- **Fasader**
 - Faluröd bred locklistpanel, nertill avslutad mot syllbrädan med en delvis utskjutande vattenbräda
- **Grund**
 - Grunden har lite olika utseende på de olika sidorna. På framsidan finns ingen synlig grund, på västra gaveln där marken sluttar finns det delvis en synlig grund, på östra gaveln en relativt hög grund och på södra långsidan – dvs baksidan – finns en mycket hög och kraftig stengrund, som mitt på byggnaden är nästan manshög. På gavlarna och vid ytterändarna på södra långsidan utgörs grunden av mindre naturstenar. Resten av grunden på södra långsidan utgörs av mycket stora stenar, i synnerhet i grundmurens nedersta partier. Några av stenarna är uppemot 1,2 m stora. Vissa stenar utgörs av sprängsten. Grunden har från början varit kallmurad.
 - På vissa partier är grunden tätad med bruk. Det gäller främst östligaste delen av södra långsidan men också delvis båda gavlarna. Främst är det kalkbruk men cement förekommer också.
 - På baksidan "kalvar" muren mycket markant. Det gäller inte hela muren utan särskilt det mellersta partiet med de största stenarna. Här har muren satt sig så mycket att man kan se det yttersta golvbjälklaget underifrån, som här är tätat med bruk och mindre stenar, en tätning som delvis fallit ut. Golvbjälklaget ligger här i byggnadens längdriktning. Denna yttersta golvbjälke är rundad nertill men indragen på sidan så att en liten hylla bildas, ovanför vilken bjälken är smalare. Bruk och stenar vilar på denna hylla.
 - På västligaste delen av grunden på södra långsidan har stenarna sjunkit så att det uppstått ett mindre utrymme mellan "syllen" och grundstenarna. Här blottas lite av en lös fyllning, som är kolbemängd (rester efter en brand?). Närmast byggnadens SV hörn finns under syllbrädan ett parti där tegelstycken ligger i bruk.
 - I grunden på södra långsidan och på östra gaveln finns ventilationshål. De är konstruerade av tegelstenar, som staplats så att de bildar fyrkantiga öppningar. Det är sammanlagt fyra öppningar; två på södra långsidan där de finns i mitten och i östra delen och två på östra gaveln. De är inte längre intakta men ett par av dem har fortfarande själva öppningen i behåll.
 - På några av grundstenarna på södra långsidan men även på östra gaveln finns spår av ett puts- eller färgskikt, delvis gulvit färg, delvis rosa färg (är det en missfärgning efter falu rödfärg eller en rosa färg?).
- **Fönster**
 - Generellt flagnar färgen markant på fönstren på byggnadens gavlar och södra långsida. De är därför i stort behov av ommålning.
 - De flesta fönstren är sexdelade med två lufter. Fönstret till vindsgavelrummet på västra gaveln har dock 12 rutor i två lufter. På södra långsidan, alltså husets baksida, sitter tre stycken sexdelade två-lufts-fönster tillsammans. Ytterdörren på framsidan är flankerad av två

tredelade halvfönster. På östra gaveln utgörs ett av de två fönstren av ett målat blindfönster, där det innanför fönsterfodret på panelen är målat 16 rutor i två lufter

- På vardera långsidan finns små rektangulära vindsfönster. Två av dem – det västligaste på framsidan och det östligaste på baksidan – är blyspröjsade med ett horisontellt stormjärn. Det mellersta fönstret på baksidan utgörs av ett målat blindfönster (innanför på vinden står det ursprungliga fönstret). De två övriga har skiftande utseende.
- De flesta fönstren har 1800-talsbeslag (det västligaste fönstret på framsidan saknar ett par beslag men spåren efter dem syns). 1900-talsbeslag finns på fönstret till gavelrummet på västra gaveln samt på det västligaste fönstret på södra långsidan, till pigkammaren. De små vindsfönstrens beslag är svårare att se men flera tycks ha 1800-talsbeslag, det mellersta på framsidan dock ett 1700-talsbeslag, s.k. näbb-beslag. Sådana 1700-talsbeslag finns också på fönstret till gavelrummet på östra gaveln.
- De flesta fönsterglasen är av äldre typ. Gamla gröntonade glastrutor finns bara delvis på de två blyspröjsade vindsfönstren. Några glastrutor på bottenvåningen är spruckna.
- **Dörr**
 - Gråmålad, inåtgående pardörr med diagonalställd panel och överljusfönster med blyspröjs.

- **Antikvarisk bedömning**

- Byggnaden är frånsatt betongtegeltaket, skorstenarna, de tre fönstren i salen på baksidan samt övriga utbytta fönster förhållandevis intakt. Endast erforderliga underhållsåtgärder behöver utföras.

- **Förslag till åtgärder**

- Lagning av den kalvande grunden
- Lagning, kittning och målning av fönster; glas av äldre typ bör användas
- Friläggning mot marken av panelen på framsidan
- Lokala kompletteringar av panel och vattenbrädor, inte minst på östra gaveln
- Rödfärgning, särskilt södra långsidan och de två gavlarna
- Målning av övriga snickerier
- Borttagning av växtlighet, som växer alltför nära byggnaden
- På sikt byte av betongtegelpannorna till lertegelpannor
- På sikt byte av hängrännor till mera antikvariskt anpassade
- På sikt ommurning av skorstenarna till ett äldre utseende

Den "kalvande" manshöga grunden på sydsidan.

Panelen är i behov av vissa åtgärder som här vid svdöstra knuten.

Syllen sedd underifrån på baksidan av huset, där grunden håller på att rasa ut.

En av ventilationsöppningarna.

Ett av fönstren med 1800-talsbeslag på sydsidan. Fönstren är i behov av åtgärder.

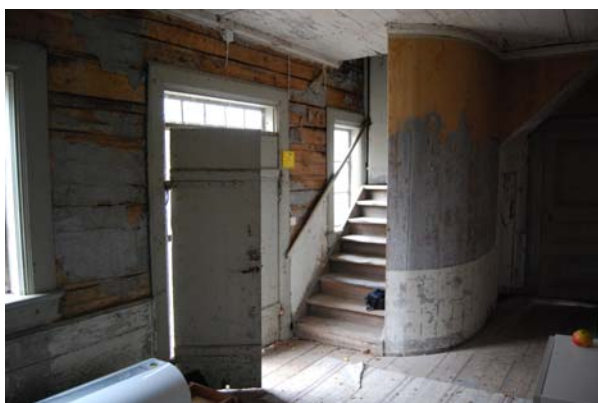
Ett av vindsfönstren, här blyspröjsat med stormjärn.

FARSTU

- **Allmänt**
 - Farstun är ett avlångt rum med till vänster en trappa upp till vinden. Trappan är avskärmad av en elegant, rundad trävägg. Under trappan bakom en enkel dörr finns en trappa ner till källaren. Från farstun når man till vänster det nordöstra – det blå – rummet, rakt fram salen och till höger köket. På ömse sidor om dörren till salen finns sekundära väggskåp från golv till tak, vilka är tapetserade som resten av rummet. Till höger om dörren in till köket finns en äldre vedlår med ett lyftbart lock av pärlspontpanel.
- **Tak**
 - Limfärgat bräddtak, flagnande färg
- **Väggar**
 - På ytterväggen är den timrade stommen blottad, sedan de sentida tapeterna rivits ner. På timmerväggen finns rester kvar av en ursprunglig kimröksblå tapet av papper, antagligen lumpapp.
 - Övriga väggar är täckta av en fuktskadad, beige tapet med smal takbård. Att det finns flera lager med tapeter framgår bl.a. vid trappträcket, där ett parti med de olika lagren blottats.
- **Bröstpanel**
 - Längs väggarna finns en bröstpanel av trä, som är dold av de sekundära skåpen men som är synlig inuti skåpen. Bröstpanelen är nu vitmålad men underliggande gråblå och blå färger lyser igenom. Liknande färger fast gråare finns på panelen inuti skåpen. Tapeten på de inbyggda skåpen har en målad, vit bröstpanel.
- **Trappan**
 - Träpanelen på den rundade trappan har även den varit sekundärt tapetserad. Tapeten är delvis nedriven och underliggande ursprunglig kimröksblå färg är blottad. Förmodligen har den haft en lätt stänkmålning i vitt. Nertill på panelen finns samma målade vita bröstpanel som på de inbyggda skåpen men en kimröksblå färg lyser genom.
- **Golv**
 - Bräddgolv, som kan vara inlagt senare, eftersom bräderna inte är så breda. Bräderna ligger i husets längdriktning (Ö-V riktning).
- **Fönster**
 - Ljust gråmålade tredelade halvfönster med fönsterfoder på var sida om ytterdörren.
- **Dörrar**
 - Ytterdörrens pardörr har ljust gråmålad insida men underliggande färger lyser igenom vid skador i färgskiktet.
 - De tre dörrarna in till angränsande rum är alla ljust gråmålade men underliggande färger lyser igenom vid skador i färgskiktet. Dörrarna till det nordvästra – blå – rummet och in till salen har tre fyllningar med kraftiga lister och stora kammarlås. Dörren till köket har fyra fyllningar – de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala – och två stora utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag. Dörrarna har kammarlås.
- **Vedlår**
 - Vedlåren har samma höjd som bröstpanelen och är målad vit i likhet med den övriga målade bröstpanelen i farstun men en underliggande blå färg lyser genom. Inuti vedlåren syns en kimröksblå färg.

- **Sekundära inbyggda skåp**
 - Inuti de inbyggda skåpen finns äldre tapeter. I det vänstra skåpet finns direkt på timret den ursprungliga kimröksblå tapeten, som även finns på farstuns yttervägg. I det högra skåpet finns andra, och yngre, tapeter. Som berörts ovan finns även bröstpanelen i dessa utrymmen.
- **Övrigt**
 - Tapeten är klistrad över de äldre elledningar, som finns i rummet

- **Antikvarisk bedömning**
 - Farstun upplevs som ålderdomlig med sin rundade trappa, sina rester av lumppappstapet och sina spår av äldre färgsättning. Rummet skulle vad färgsättningen beträffar kunna återskapas till det utseende rummet kan ha haft från början, dock med bibehållande av de sekundära garderoberna och vedlåren.
- **Förslag till åtgärder**
 - Alla ytskikt är mycket slitna och behöver till stora delar förnyas. Ytterligare färgundersökningar behöver utföras.
 - Limfärgsmålning av tak
 - Tapetsering med lumppapp, som ges den ursprungliga kimröksblå färgen. Ursprunglig tapet bevaras där så är möjligt eller med bevarade referensytor.
 - Målning av bröstpanel i den ursprungliga färgen
 - Målning av fönster och dörrar i enlighet med ursprunglig färgsättning
 - Målning av trapphuset enligt ursprunglig färgsättning
 - Tätning av ytterdörren nertill

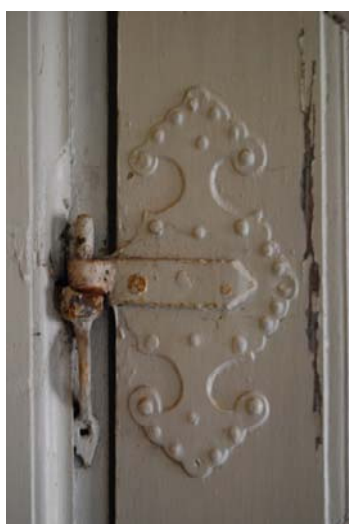
Farstun med delvis nerrivna yngre tapeter.

Rester av ursprunglig tapet av lumppapp på ytterväggen.

Dörr till köket med s.k. pepparkaksbeslag.

Dörr till salen.

NORDÖSTRA RUMMET

- **Tak**
 - Limfärgat bräddtak.
- **Väggar**
 - Kraftigt blå tapeter med en bred bård, s.k. gobelängtapet. Här och var finns mindre skador i tapeten.
 - I nordvästra hörnet finns ett sekundärt väggskåp, som går från golv till tak, av samma typ som i farstun. Inuti skåpet finns en äldre tapet. På skåpets framsida, där en bit av den blå tapeten är borta, finns en underliggande tapet av en annan typ. Skåpets ålder är obekant. Det kan dock påpekas att på den uppmättningsritning, som Nordiska museet upprättade 1927, finns inte detta skåp med, däremot motsvarande skåp i farstun. Betyder detta att skåpet – och i så fall även den blå tapeten – tillkommit efter 1927? Eller har man bara missat att rita in skåpet?
 - I en skada i den blå tapeten vid dörren in till sydöstra rummet syns först samma underliggande tapet som i det inbyggda skåpet. Därunder framträder en enfärgad, lite ljusare blå tapet.
- **Bröstpanel**
 - Runt hela rummet finns en ljus målad bröstpanel av trä. Färgen är relativt blank.
- **Golv**
 - Äldre brädgolv i husets längdriktning.
- **Fönster**
 - Två sexdelade fönster med två lufter vardera, ett fönster åt norr och ett åt öster. Fönstren och fönsterfodren har en gråblå färgton. Elegant profilerade mittposter. Raka fönsterhakar.
- **Dörrar**
 - Två dörrar, dels till farstun, dels till det sydöstra rummet. Dörrarna har tre fyllningar med kraftiga lister och stora kammarlås. De är målade i färg med bröstpanelen. Färgen är relativt blank.
- **Kakelugn**
 - I sydvästra hörnet har det stått en kakelugn med rak framsida, som är nerplockad sedan ett par år tillbaka på grund av rasrisk och som nu förvaras i kartonger i rummet. Den vitputsade omfattningen finns kvar.
- **Övrigt**
 - Tapeten är klistrad över äldre elledningar.

- **Antikvarisk bedömning**
 - Det är mycket värdefullt att rummet har kvar sin blå tapet, vilket gör detta rum till ett av de mest intakta i byggnaden.
- **Förslag till åtgärder**
 - Försiktigt fästande och lagande av tapeten
 - Återuppmurning av kakelugnen.
 - Limfärgsmålning av tak
 - Erforderlig målning av snickerier

*Blå gobelängtapet
på väggar och
inbyggt skåp samt
äldre tapeter på och
inuti skåpet.*

*Fönstren är allmänt i stort
behov av åtgärder i hela
byggnaden. Här en av de
fuktskadade fönsterbänkarna.*

SYDÖSTRA RUMMET

- **Tak**
 - Limfärgat bräddtak, som senare varit pappspänt men där pappen tagits bort men spikarna i taket är kvar. Ett par takbräder i sydöstra delen mot ytterväggen är utbytta på grund av en tidigare vattenskada.
- **Väggar**
 - På norra vägen mot nordöstra – det blå – rummet finns en ljus tapet med ränder av blommor. På de övriga väggarna är tapeterna nerrivna.

På de tapetlösa väggarna finns i stället en relativt slät, putsad yta. (Jag kan inte avgöra om det är lerklining, kalkbruk eller en blandning av bådadera.) Ytan är relativt slät, varför putsen inte verkar vara ursprunglig. En skada ovanför dörren till salen antyder att det kan finnas ett äldre putsskikt under.
- **Bröstpanel**
 - Runt hela rummet finns en ljust målad bröstpanel av trä med dragning åt blått. Skador i färgskiktet – särskilt på västra panelen – visar en underliggande grå färg.
- **Golv**
 - Äldre brädgolv i husets längdriktning, som har varit målat rödbrunt att döma av kvarvarande färgrester i hörnen.
- **Fönster**
 - Ett sexdelat fönster med två lufter. Fönstren och fönsterfodren är målade i en ljus färg (jag undersökte inte om det är samma kulör som bröstpanelen). Elegant profilerad mittpost. Svängda fönsterhakar av 1700-talstyp.
- **Dörrar**
 - Två vitmålade dörrar. Den ena dörren leder in till det nordöstra – blå – rummet. Den har tre fyllningar med kraftiga lister och stort kammarlås. Den andra dörren leder in till salen. Den har också tre fyllningar men den har inte den andra dörrens kraftiga lister. Den har också ett annat, mera profilerat dörrfoder än den förstnämnda dörren. En trälist är isalad mellan dörrkarmen och väggen, vilket visar att dörren kan vara utbytt. Eller är dörröppningen upptagen senare? Denna dörr med sitt dörrfoder är hur som helst yngre än dörren till blå rummet.
 - Skador i färgskiktet på fodret till dörren in till blå rummet visar en underliggande relativt grå färg.
- **Kakelugn**
 - I nordvästra hörnet har det stått en kakelugn med rund framsida, som är nerplockad sedan ett par år tillbaka på grund av rasrisk och som nu förvaras i kartonger i rummet. Den vitputsade omfattningen finns kvar.

• Antikvarisk bedömning

- Det är inte självklart ur antikvarisk synpunkt hur detta rum ska behandlas. Tapet finns endast kvar på en vägg. Papptaget finns inte längre kvar utan bara det äldre limfärgs-målade taket. Olika lösningar kan diskuteras.
- Den underliggande grå färg, som framträder både på bröstpanelen och på fodret till den äldre av dörrarna, visar att snickerierna tidigare kan varit målade i en relativt grå färg.

- **Förslag till åtgärder**
 - Tapetsering. Den kvarvarande tapeten bör om möjligt inte rivas ner, eller med bevarade referensytor.
 - Pappspänning eller limfärgsmålning av tak.
 - Återuppmurning av kakelugnen.
 - Erforderlig målning av snickerier
 - Målning av golv med brunröd färg kan övervägas, beroende på vilken utformning rummet får

Tapeterna i detta rum är nerrivna utom på väggen till vänster.

Kakelugnen är nerpackad i kartonger.

Ett par olika putslager på väggen invid dörren till salen.

Brunröd färg finns kvar i hörnen på golvet.

En grå färg lyser igenom på bröstpanelen.

SALEN

- **Tak**
 - Pappspänt vitmålat tak i minst två lager. Det finns skador i papptaket på ett par ställen. Längs ytterväggen har taket missfärgningar efter fukt och/eller vattenskador.
- **Väggar**
 - En beige tapet med mycket diskret mönster, kanske från 1920-30-talen, samt en smal bård upptill. På västra väggen finns en skada i tapeten, där man ser underliggande putsskikt av samma slag som i sydöstra rummet. På just denna vägg finns uppenbarligen bara ett tapetlager, varför man vid uppsättningen av denna tapet måste ha tagit bort underliggande tapeter.
 - Att det funnits flera tapetlager i rummet framgår på ett par ställen, där det är skador i tapeten. Det ena stället är över det västligaste fönstret, invid taket. När man lyfter på tapeten här ser man dels att den nuvarande tapeten täcker den underliggande vitmålade taklisten av trä, dels att det finns ett par tapetlager under. Det andra stället är över dörren från farstun, nära taket. Här ser man också underliggande tapetlager samt en äldre och bredare tapetbård, som även den är klistrad över taklisten.
 - På västra väggen syns således i en skada i tapeten ett underliggande putsskikt av samma slag som i sydöstra rummet. (Jag kan inte avgöra om det är lerklining, kalkbruk eller en blandning av bådadera.) Ytan är relativt slät, varför putsen inte verkar vara ursprunglig. En skada invid dörrfodret till farstudörren, där en strömbrytare är nerriven, antyder att det kan finnas ett äldre putsskikt under.
- **Bröstpanel**
 - Runt hela rummet finns en ljus gulmålad bröstpanel av trä, samma färg som på dörrar och fönster. Skador i färgskiktet visar att det på många ställen bl.a. finns en underliggande, relativt kraftig blå färg med liten dragning åt grått.
 - Mellan bröstpanelen och golvet finns under fönsterpartiet en glipa, som man försökt täta med extra lister men även med plåt (så vitt jag kan bedöma av mina foton). Med stor sannolikhet har glipan uppstått med anledning av att grunden håller på att kalva. En av listerna är målad i samma färg som bröstpanelen, vilket visar att skadan är av halvgammalt datum. En annan list är enklare och inte målad i färg med bröstpanelen, vilket visar att den är av senare datum och att problemen således fortsatt.
- **Golv**
 - Äldre brädgolv, som ligger tvärs över byggnaden i N-S-riktning. Under ett av fönstren är golvet lagat med smalare plankor. Golvet har varit målat rödbrunt att döma av kvarvarande färgrester i hörnen.
- **Fönster**
 - På ytterväggen finns tre fönster, som sitter intill varandra. Det är sexdelade tvåluftsfönster. Att döma av en anslagslist i karmarna och fästpunkter i karmar och mittpost är de gjorda för innanfönster. Mittposterna och fönsterfodren har en annorlunda utformning än i de två angränsande östra gavelrummen. Raka fönsterhakar. Dessa fönster är yngre än flera av de andra fönstren i byggnaden.
- **Dörrar**
 - I rummet finns tre dörrar; till farstun, till det nordöstra rummet och till det nordvästra rummet. Se beskrivning, respektive rum. Sammanfattningsvis kan dock sägas att dörrarna till farstun och nordvästra rummet är av samma typ med tre fyllningar med kraftiga lister och

stora kammarlås. Dörren och dörrfodret till sydöstra rummet är av en annan – och yngre – typ. Alla dörrar är ljus gulmålade i samma färg som bröstpanelen. Skador i färgskiktet, bl.a. på dörrkarmen till sydvästra rummet, visar en underliggande, relativt kraftig blå färg med liten dragning åt grått.

- **Kakelugn**

- I nordöstra hörnet finns en vit kakelugn med rak framsida, upptill avslutad med en bred dekorfris i senempire från mitten eller senare delen av 1800-talet. Kakelugnen står på en marmorerad sockel. I kakelugnen finns förutom själva eldstaden – där en av luckorna saknas – även en fyrkantig, luckförsedd större nisch upptill.

- **Övrigt**

- Tapeten är klistrad över äldre elledningar.

- **Antikvarisk bedömning**

- Rummet är ljust och präglas av de tre stora fönstren, som är en förändring jämfört med det ursprungliga utseendet. Då borde rummet endast ha haft två fönster. När denna förändring har skett vet man inte. Spontant tänker jag på 1900-talets första decennier. Utvändigt har dock fönstren 1800-talsbeslag. Rummet bör få en utformning, som överensstämmer med den förändring rummet genomgick när fönsterförändringen skedde.

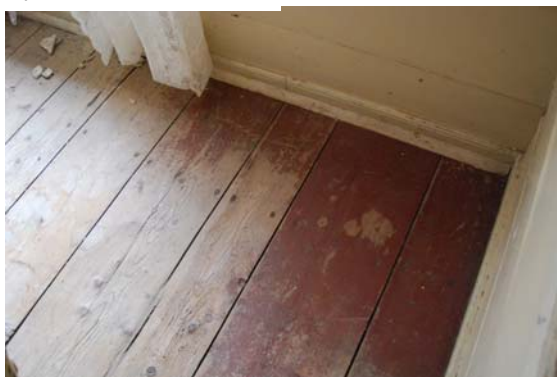
- **Förslag till åtgärder**

- Lagning och ommålning av papptaket, om möjligt.
- Tapetsering, om möjligt med bibehållande av den nuvarande tapeten under, eller med bevarade referensytor.
- Tätning av golv vid yttervägg
- Erforderlig målning av snickerier
- Om målning av golv med brunröd färg ska ske får diskuteras i samband med rummets övriga utformning
- Renovering av kakelugnen, om den ska användas.

De tre senare insatta fönstren i salen.

*Uppe t.v. Beige tapet från 1920-30-talet.
Uppe t.h. Brunröd färg på golvet i hörnen.
Nere t.v. Fönsterkarmarna är gjorda för innanfönster.
Nere i mitten. Underliggande blå färg på dörrkarm.
Nere t.h. Kakelugnen från 1800-talets mitt eller senare del.*

SYDVÄSTRA RUMMET

(på Nordiska museets ritning 1927 benämnt Pigkammaren)

- **Tak**
 - Pappspänt, vitmålat tak. Längs ytterväggen har taket stora missfärgningar efter fukt eller vattenskador.
- **Väggar**
 - Beige tapet med diskret mönster från ca 1920-30-talet. Tapeten är buktande här och var samt har bl.a. lite fuktskador mot ytterväggen.
- **Bröstpanel**
 - I rummet finns en ljus gulmålad bröstpanel av trä, samma färg som på dörrar och fönster. Färgen flagnar kraftigt, särskilt på panelen mot ytterväggen. Därunder syns mycket tydligt en underliggande, relativt kraftig blå färg med liten dragning åt grått.
 - Bröstpanelen finns inte på delar av väggen mot köket, eftersom väggen här utgörs av bakugns baksida, vilket skjuter ut lite i rummet.
- **Golv**
 - Brädgolv med relativt breda bräder, som ligger tvärs över byggnaden. Golvnivån är ca 1 dm högre än golvet i salen, vilket gör att man undrar om detta golvsikt är inlagt senare ovanpå en isolering.
- **Fönster**
 - Ett sexdelat tvåluftsfönster med ett vädringsglas mitt på högra fönsterluften. Fönstret har en enklare mittpost, raka fönsterhaspar och fästpunkter för innerbågar. Detta fönster är yngre än flera av de andra fönstren.
- **Dörrar**
 - I rummet finns två dörrar; till salen och till köket. Dörren till salen är av samma typ som finns såväl i salen och i farstun som i rummen på östra gaveln. Denna dörr har tre fyllningar med kraftiga lister och stort kammarlås. Dörren till köket är av en annan typ med fyra fyllningar – de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala – och två stora utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag. I den övre fyllningen är ett litet fönster upptaget sekundärt (glaset saknas). Båda dörrarna är ljus gulmålade liksom fönstret och bröstpanelen.
- **Kakelugn**
 - I nordöstra hörnet finns en rund vit kakelugn, upptill avslutad med en bred dekorfris i senempire från mitten eller senare delen av 1800-talet. Mässingsluckorna är i behåll.
- **Övrigt**
 - Tapeten är klistrad över äldre elledningar.

- **Antikvarisk bedömning**
 - Rummet är förhållandevis intakt, även om papptaket är missfärgat av vattenskador, tapeten buktar här och var samt färgen flagnar på bröstpanelen. Om det är tekniskt möjligt skulle man kunna behålla papptaket och tapeten. Rummet skulle i så fall illustrera hur en pigkammare kunde se ut under ca 1920-30-talen.

- **Förslag till åtgärder**

- Ommålning av papptaket, om möjligt.
- Bibehållande av tapeten efter viss översyn, om möjligt.
- Erforderlig målning av snickerier, i samma färg, om den befintliga om tapeten behålls.
- Renovering av kakelugnen, om den ska användas.
- Isättning av glas i dörren till köket

*T.v. Vatten-
skador i
papptaget.*

*T.h.
flagnande
färg på
bröstpanel.*

*T.v. Dörr till
köket.*

*T.h. S.k.
pepparkaks-
beslag.*

KÖKET

- **Tak**
 - Vitt, oljefärgsmålat bräddtak. Under den flagnande färgen ser man rödbrun färg.
- **Väggar**
 - Blåmålad pärlspontpanel.
 - Väggen mellan spisen och farstudörren saknar nertill panel. Här är det i stället fastspikat ett vitmålat papper, troligen baksidan av en äldre tapet. I en glipa i pappen ser man en tapet, som är snarlik en underliggande tapet i östra vindsgavelrummet. Förmodligen kan det ha stått en vedlår här (kan det vara den som nu står i farstun men som där måste vara förlängd?).
- **Golv**
 - Smalare bräder, som ligger i husets längdriktning. Golvet ligger ca 1 dm högre än golvet i farstun. Eftersom bräderna verkar vara av yngre datum skulle detta golvsikt kunna vara inlagt senare ovanpå en isolering.
- **Fönster**
 - Ett sexdelat tvåluftsfönster, målat i ljus färg (jag hann inte undersöka detaljerna). Under den flagnande färgen syns på fönsterkarmen tydligt en rödbrun färg.
- **Dörrar**
 - Det finns två dörrar, en till farstun och en till det sydvästra rummet, pigkammaren. Båda dörrarna är av samma typ. De har fyra fyllningar – de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala - och två stora utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag (beslagen sitter på dörrarnas utsida, mot de angränsande rummen alltså). I dörren till det sydvästra rummet, pigkammaren, är i den övre fyllningen ett litet fönster sekundärt upptaget (glaset saknas)
- **Eldstad och bakugn**
 - I kökets sydöstra hörn finns den stora öppna spisen med bakomliggande bakugn bevarad. Eldstads- och bakugnskomplexet är putsat och vitmålat med en blank, delvis flagnande färg. På eldstadens ena halva ligger en skiva av järn. I den andra halvan är en järnspis inmurad med rökrör upp i skorstenen. Enligt text på ugnsluckan framgår att spisen är tillverkad på Bolinders Mekaniska Verkstad, Stockholm. Över eldstaden finns en stor murad spiskåpa, vars undersida – med förbindelse till skorstenen – sekundärt är igensatt med järnplåtar. Bakom eldstaden finns ugnsluckan av järn - med intilliggande liten ljuslucka - till den välbevarade bakugnen av tegel. Upptill på sidan av ugnskomplexet finns bakom en plåtlucka ett förvaringsutrymme, en "värmeugn".

• Antikvarisk bedömning   - Det är värdefullt att hela eldstads- och bakugnskomplexet är bevarat. Järnspisen visar att köket moderniserats under 1800-talets senaste decennier och pärlspontpanelen visar att köket renoverats i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet. Frånvaron av elspis pekar på att köket förmodligen inte använts regelbundet efter 1930-40-talen. • Förslag till åtgärder   - Putslagning och målning/limfärgning/ kalkning av spismurs- och bakugnskomplexet. - Komplettering av järnspis, om möjligt - Målning av tak - Målning eller bättring av väggar - Målning av övriga snickerier

Uppe t.v. Det förvaras en sentida
 köksinredning i köket.
 Uppe t.h. Flagnande färg i taket.
 I mitten. Spis- och bakugnskomplexet är i
 behov av vissa åtgärder.
 Nere t.v. "Värmelucka" bakom eldstaden.

ÖSTRA GAVELRUMMET på vinden

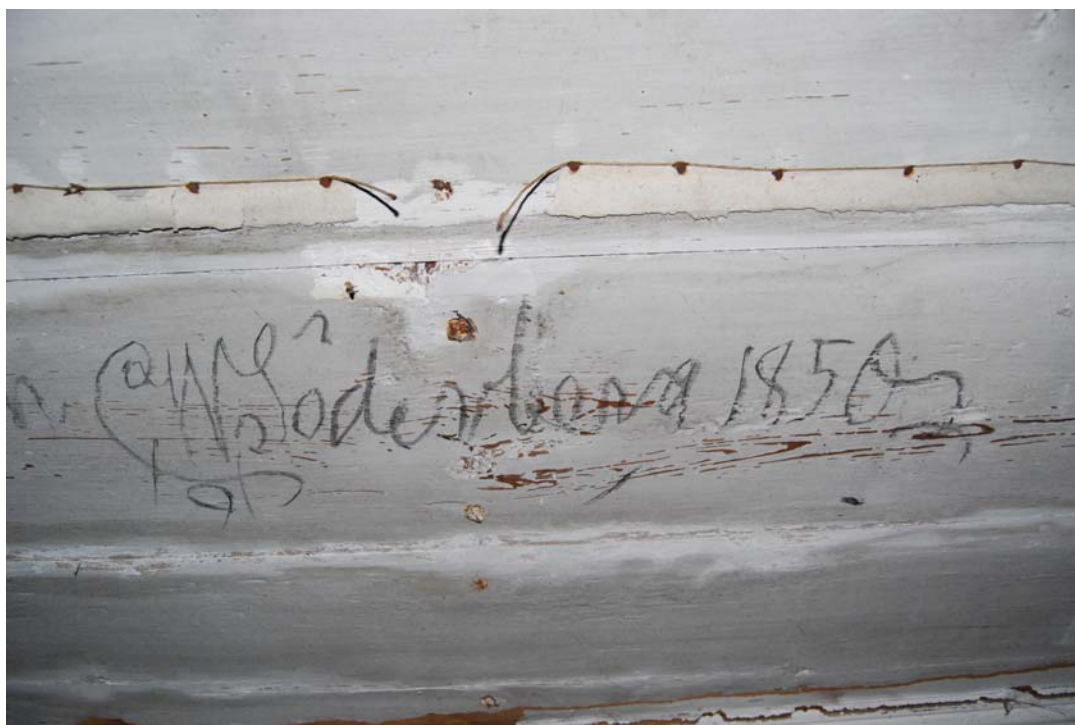
- **Tak**
 - Brädtak, där ett papptak är nerrivet, bara spikar och lite flagor finns kvar. Taket har förmodligen varit limfärgat från början. I sydöstra hörnet står på takbräderna skrivet med skrivstil i blyerts: "*Spänd af fnkare (fanjunkare ?) åldermanen W. Söderberg 1850*".
- **Väggar**
 - En bredrandig tapet med beige, vita och blå färger i ett relativt diskret, delvis stiliserat mönster. Tapeten är delvis skadad. I glipor nertill på tapeten på båda långsidorna framträder det bakomvarande timret, som är vitmålat upptill men de nedersta timmervarven förefaller vara omålade (kan det ha funnits en hög golvsöcket?).
 - På södra sidan finns under en reva i tapeten rester av en äldre lumtapet, som ser handtryckt ut.
- **Golv**
 - Brädgolv i byggnadens längdriktning.
- **Fönster**
 - Ett sexdelat tvåluftsfönster (detaljerna är inte studerade). Raka fönsterhakar. Framför högra halvan sitter ett innanfönster. Fönstret är målat beige/ ljusgult liksom de övriga snickerierna.
- **Dörrar**
 - Det finns dels en dörr från vinden, dels en dörr i rummets norra vägg, som leder till den bredvidliggande skrubben. Båda dörrarna har samma spegelindelning, som dörrarna till köket på bottenvåningen och dörren till det andra vindsgavelrummet, dvs med fyra fyllningar (de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala). Dörrarna är mot rummet målade beige/ ljusgula. På dörren från vinden sitter på utsidan ett stort utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag. På dörren till skrubben – dörren är omålad mot skrubben – finns ett liggande hjärtformat beslag av järn.
- **Kakelugn**
 - På västra kortväggen finns en ljus kakelugn av 1700-talstyp med en spiselhylla ungefär mitt på. Kakelugnen har träfötter och står i en murad nisch med flagnande tapeter utanpå. Luckorna är i behåll.

• Antikvarisk bedömning

- Eldstaden torde vara den äldsta i huset. Inskriptionen i taket om vem som spände taket och när det skedde – 1850 – är mycket intressant. Det är förvånansvärt tidigt. Man vill gärna undersöka om det finns mer av den äldre, förmodligen handtryckta tapeten.

• Förslag till åtgärder

- Limfärgning av taket, där partiet med inskriptionen undantas från behandling, eller pappspänning.
- Eftersom tapeten inte längre är hel och förmodligen inte går att laga eller komplettera måste det förmodligen sättas upp en ny tapet. Om taket limfärgas skulle det kunna vara en tapet, som tidsmässigt ligger före 1850 men som samtidigt ansluter till kakelugnen av 1700-talstyp.
- Erforderlig målning av snickerier
- Renovering av kakelugnen, om den ska användas.

Inskription i taket som visar att papptaket spändes 1850.

Kakelugnen, dörren från vinden in till rummet och dess pannkaksbeslag.

VÄSTRA GAVELRUMMET på vinden

- **Tak**
 - Brädtak, som varit limfärgat
 - **Väggar**
 - En smalrandig, relativt modern gul tapet, som på ytterväggen och norra långväggen delvis är nerriven. På västra ytterväggen har därvid blottats minst tre äldre tapetlager; underst en rosamålad tapet av lumpapp och därovanför två mönstrade tapeter, dels en ljusare blom-mönstrad tapet, dels en tapet med kraftigt blå färginslag, båda från 1800-talet.
 - På norra långsidan, där tapeten är nerdriven till vänster på väggen, har timmerväggen blottats. Den har en svag vit färg. På timret är året "1794" prydligt skrivet med 1700-talssiffror i vit färg. Runt året är det draget en slarvig rund ring med vit krita (?). Ett litet stycke ovanför är en slarvig båglinje ritad, också den med vit krita.
 - **Bröstpanel**
 - Runt väggarna finns en bröstpanel av trä av samma typ som på bottenvåningen. Den är målad i en mellangrå färg, dock inte samma grå kulör som fönsterfodret.
 - **Golv**
 - Brädgolv i byggnadens längdriktning
 - **Fönster**
 - Ett relativt stort 12-delat två-lufts-fönster. Mittposten har en elegant rundad form av 1700-talstyp. Även fodren är av äldre typ. Fönsterbågarna däremot är förhållandevis sentida. Fönsterbågarna är vitmålade medan fodret har en grå ton.
 - **Dörr**
 - Till rummet leder en dörr från vinden. Den har samma spegelindelning, som dörrarna till köket på bottenvåningen och det andra vindsgavelrummet, dvs med fyra fyllningar (de övre och nedre horisontella och däremellan två vertikala). Dörren är mot rummet målad beige/ljusgul. På utsidan finns ett stort utanpåliggande s.k. pepparkaksbeslag.
 - **Kakelugn**
 - På östra kortväggen finns en vit kakelugn med rak framsida, upptill avslutad med en relativt kraftig och bred dekorfris i senempire från mitten eller senare delen av 1800-talet. Kakelugnen står på en lite kraftigare sockel av kakel. Luckorna finns i behåll.
 - **Garderob**
 - Höger om kakelugnen är det inrett en enkel garderob bakom en enkel brädvägg och bräddörr. I det lilla utrymmet finns det rester av tapeter på väggarna samt underst en rosamålad tapet. Utrymmet verkar av tapeterna att döma ha omdisponerats något. I taket syns under limfärgen en brunröd färg.
 - Även till vänster om kakelugnen finns ett litet utrymme bakom en tapetklädd trälucka. Förmodligen har den tillkommit för att dölja skorstensstocken.
- **Antikvarisk bedömning**
 - Det är mycket intressant med årtalsinskriftionen "1794" på norra långsidan, eftersom den kan visa att byggnaden uppfördes detta år efter den tidigare prästgårdsbyggnadens brand. De olika äldre tapetlagren är också av stort intresse. Även den enkla garderoben är värdefull. Fönstret är – förutom fönsterbågarna – av den äldsta typen i huset med sin rundade mittpost.

- **Förslag till åtgärder**
 - Limfärgning av taket.
 - Tapetsering. Man bör lämna de olika tapetskikten på gavelväggen synliga och inte tapetsera över dem (skulle kunna "ramas in" som en tavla). Även årtalet bör inte tapetseras över (kan även här utformas som en "ram"). Vid tapetseringen kan någon av de äldre tapeterna användas som förlaga, kanske helst en typ som stilmässigt stämmer överens med kakelugnen.
 - Erforderlig målning av snickerier.
 - Renovering av kakelugnen, om den ska användas.

Upptill: Rummets sydvästra hörn med underliggande lager av tapeter.
 T.h. Årtalet 1794 på norra timmerväggen under nerrivna tapeter.
 Nertill: Kakelugnen samt den äldre mittposten i fönstret (och lilla Sunniva Lundqvist).

VINDEN MED FYRA SKRUBBAR

- **Allmänt**
 - Vinden utgörs dels ett större utrymme i mitten, dels av fyra mindre skrubbar som omger de två gavelrummen, dvs två skrubbar på varje sida. Den nordöstra skrubben nås från östra gavelrummet, de övriga från vinden.
 - Väggen vid trappan upp till vinden har timret synligt, som är gråmålat. Trappan är avgränsad mot vinden med hjälp av en sekundär panelvägg med en dörr i.
- **Tak**
 - Undertaket av breda bräder vilar på kraftiga åsar av timmer. Några bräder verkar vara utbytta. Mellan bräderna syns spån. På den stora vinden går taket upp inock. I skrubbarna utgörs taket av snedtak.
- **Väggar**
 - Timmer, omålat. I alla skrubbar utom den nordvästra finns olika typer av hyllor på väggarna. Delar av timmerväggen i sydöstra skrubben är missfärgad efter tidigare vattenläckage.
- **Golv**
 - Brädgolv.
- **Fönster**
 - Delvis äldre med blyspröjs och äldre glas (se vidare Exteriör)
- **Dörrar**
 - Se respektive vindsrum. Skrubbarna har inga dörrar frånsett nordöstra skrubben.
- **Övrigt**
 - På några ställen på stora vinden finns sentida klotter.

- **Antikvarisk bedömning**
 - Skrubbarna med sina bevarade äldre fönster är värdefulla.
- **Förslag till åtgärder**
 - Inga särskilda åtgärder

T.v. den öppna oinredda vinden. T.h. en av de fyra skrubbarna med sina hyllor.

KÄLLAREN

- **Allmänt**
 - Under byggnadens mittparti finns en källare, som är smalare än byggnaden i övrigt. Till källaren leder från farstun en invändig trappa, som är placerad längs med byggnadens norra långsida. Källaren är tunnvalvd och indelad i två rum; det norra – yttre – rummet och det södra – inre – rummet.
- **Trappan**
 - Trappan ner till källaren finns farstun, under trappan till vinden, bakom en enkel trädörr. Det är en ganska bred trappa av relativt stora, kallmurade trappstenar. De översta trappstegen ligger vinkelrätt mot huset, därefter viker trappan av åt vänster, dvs åt väster, där huvuddelen av trappan löper parallellt med husets längdriktning.
 - Trappans yttervägg, som går i liv med byggnadens norra yttervägg, utgörs av kallmurade, relativt stora rundade markstenar. Innerväggen däremot är ordentligt murad med avlånga stenar och är delvis putsad.
- **Bjälklag**
 - På den murade inre väggen i trappan vilar ett bjälklag i husets längdriktning. Man ser den yttersta bjälken och den är delvis förkolnad, dvs den måste ha varit utsatt för en brand.
- **Tak**
 - Taken i de två rummen är tunnvalvda och valven sträcker sig tvärs över byggnaden, dvs i nord-sydlig riktning. Taken består av avlånga stenar, som är ställda på högkant så att de bildar ett valv. Stenarna i taken är mörka, i synnerhet i det yttre rummet, där det nästan verkar som om de utsatts för rök (brandrök?).
- **Väggar**
 - Ytterväggarna är murade av grövre markstenar. Gavelväggarna mot norr och söder är putsade. Mellanväggen mellan de två utrymmena är murad av tegel med markstenar underst.
- **Ventilationsöppningar**
 - I den norra gavelväggen - mot trappan alltså - finns en fyrkantig ventilationsöppning, som fortfarande fungerar. I södra gavelväggen finns tre fyrkantiga öppningar/ nischer av olika storlek. Den översta av dem har varit en ventilationsöppning men den fungerar inte längre.
- **Golv**
 - Jordgolv, lite ojämnt och löst. Om det eventuellt kan finnas en stenläggning under är obekant.
- **Dörröppningar**
 - I den murade väggen vid trappan – dvs norra gavelväggen till det yttre rummet – finns en stickbågig dörröppning, som är murad av tegelstenar och delvis putsad. Om man står inne i det yttre rummet är dörröppningen inte centrerad utan är placerad vid ena kanten (den västra). Tegelstenarna i öppningens nedersta del har lossnat och sitter helt lösa. Det finns inte någon dörr kvar i dörröppningen, däremot rester av gångjärn och dörrklyka på väggens insida.
 - I mellanväggen finns en dörröppning med dörrkarm av trä. Det finns inte någon dörr kvar, endast rester av gångjärn på den del av karmen som vetter mot yttre – norra – rummet.
- **Övrigt**
 - I taken finns järnkrokar för upphängning, två i varje rum (eller var det fyra?).

- **Antikvarisk bedömning**

- Att källaren är smalare än den nuvarande prästgårdsbyggnaden med prydligt murade ytterväggar, som skiljer sig från trappans yttervägg, kan vara ett tecken på att källaren är äldre än den nuvarande byggnaden. Den skulle kunna vara en rest från den tidigare prästgården, som brann år 1793. Den brandskadade bjälken, som man ser i trappan, kan också vara ett tecken på detta liksom de svarta taken i källaren, i synnerhet i det yttersta rummet. Om detta är en äldre källare visar detta att den äldre prästgården kan ha varit smalare och att när man uppförde en ny byggnad kan man ha gjort den större, eller i varje fall bredare.

- **Förslag till åtgärder**

- Fastmurning av teglet i dörröppningen i norra gavelväggen mot trappan.

Källartrappan med t.v. den murade väggen.

Brandskadad syllstock ovanpå den murade källarväggen.

Den murade dörröppningen till källaren.

Den yttre källaren med sitt mörka takvalv.

Den inre källarens takvalv.

Den inre källarens yttervägg med nischer, däribland ventilationsöppning.